

ACC. N:R M. 14420: 1-13.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: *Småland* Upptecknare: *Yngveborg Johansson, Markaryd*
Härad: *Lunnerbo* Berättare: "
Socken: *Markaryd* Berättarens yrke: *husföreståndarinna*
Uppteckningsår: *1958* Född år *1898 i Skinneryd*

Pettis dagsbullar. s. 1-2.
Stenkakor. s. 3-4.
Ramsor, småbarnlekar och vaggvisor. s. 5-13.

LUF 42.

" 53.

Fastlagsbullen och stenkakor

Den sed, som i vår tid är så allmän, att äta fastlagsbullen under festen, är juist inte så gammal då det gäller denna bygd. Om vi säger, att detta blev en allmän sed några gång på trehundra-talet, tror jag, att vi kommer sanningen närmast. I början av 1900-talet och fram till närmde tid, var det brukligt, att baka bullar till fastlagsdagen och dagen där-efter kallades för "bulla-måndag" och det var egentligen endast denna dag, man enligt gammal tradition skulle äta bullar. Att man gjorde någon vidare affär av dessa fastlagsbullen med mandelmassa och dylikt vid denna tid, kan jag juist inte erinra mig. En helt vanlig vetebulle utan inkräms, vare sig av gräddt eller annat gott, höll man till godo med på den tiden, men en ständigt regel var, att på bulla-måndag skulle denna vetebulle ätas med varm mjölk och som efterrätt till middag. Sedan, har emellertid utvecklingen mer och mer och i vår tid, börjar man med fastlagsbullen långt innan fastlagsdagen, för att sedan vara ännu

mer allmänt under hela fastan. Man har nu helt gått
ifrån det där systemet, att äta fastlagsbullar med varm mjölk
och de serveras uteslutande till kaffe och dessa bullar med
sitt goda inkräm, anses för en mycket förfäin kaka, som
man kan bjuda vem som helst, även om man mindre bökad
med smäbröd.

Varifrån sedan med fastlagsbullar har kommit, kan man
litevis ingen med säkerhet fastställa, men, att sedan som
sådan, är av yngre datum, det är många överens om, då det
gäller denna sak. För det första var det mycket sällsynt
med kakor bakade av vedmjöl, ehuru det fanns att köpa,
men det ansågs vara för dyrt, dessutom var konsken att
baka vedbröd inte känt här i bygden, förrän någon
gång på sjuttio-talet. Det har berättats, att man lärde denna
denna ädla konst av en fru från Hålingborg, som kom
hit och bodde i g. just vid denna tid. Ett kon, "hemlunds
Hilda" kallades hon i dagligt tal, blev populär i bygden
inte minst för denna kullargöring; säger sig själ

och det berättas, att hem hämtades till gårdar, då en sådan märkvärdig händelse som baka vetebröd, skulle inträffa.

Även kan man förstå, att bruket med fastlagsbullen måste härbaka sig från nyare tid i dessa bygder. Det är omöjligt, att samma folk hade denna sed med sig från sin hemtrakt och så småningom införde den även här. Allt nog, våra fastlagsbullen (till formen runda), är en mycket begärlig kaka, som ingen nuonera vill undvika, då det är fastlags tid i skolorna till venskapskalen.

Är en fastlagsbullen en produkt av nyare tidens uppslag i frågan om bakverk, så är däremot stenkakor (ett slags plättar som äts tisdagen efter fastlags söndag så kallad "vika tisdag") en rätt, som man vet bestämt har mycket gammalt ursprung.

Min far var född 1854 och han talade om, att i hans hem betraktades denna dag "vika tisdag" som en riktig högtid dag.

By det slog aldrig fel, utan att de fräga stenkakor till middag.

Vi förstår, att rättan i fråga uppkallades högt på den tiden, men eljest om man än kunde ästadkomma inget vidare.

till smekas och de verktyg som ansågs för nödvändiga för att
smida (beaka) dem, är det inte sagt, att man i vår tid skulle
gilla sådana mörklägda plöjlar. Allt det var råttinn profetis
mjölk och kornmjöl, som var huvudbeständsdelar i denna
smek, det kommer jag mycket väl ihåg, men vi bräckade gå
en genväg och ersätta kornmjöl med vete mjöl, men vi fingo
också höra varanda gång då våra omyndiga stenkakor äro:
"Jo, gör väl an, men de äro inte samma som man kunde
smida dem," sa far.

4
Då smidningarna övergick man till de vanliga pannkakor,
som man för tiden bakas när som helst, men allra säkrast
på "vita tisdag". Pannkakorna få gärna koka "stenkakor" på
sådan dag och denna urgamla sed, med stenkakor på "vita
tisdag", vill säkerligen ingen av de gamla infödda folket
i bygden byta med. Då det gäller denna bygd ser det ut
som om man det vore rent av med fölt, att man kan inte
uraktlåta att följa traditionen även då det gäller sådana
sammansaker som, att baka och äta stenkakor på "vita tisdag".

Ramsor och småbarnslekar

Den som var inbördskolgräddan, har ganska många tillfällen att iakttaga barnens lekar och stöj. Helt ofrivilligt, kan man ibland få höra ett råbneramsor. Som förekom så gott som i vår barndom, ingalunda är vanligt bland skolbarn i vår tid. Vackerlytvis förekommer det inte nu mera samma ramsor som vi lärde oss använda, då det var frågan om att leka kån, eller räkna "kribb" (kurrarämma).

Även om ordalydelsen i vissa mån förändrats i dessa ramsor, känner man ändå igen vissa strofer, som gör, att man med lätthet minns sig det där rabblandet, som var så gängse i tio - tolv-årsåldern då allt var så spännande och roligt.

Det är ganska påtagligt, att varje tidsskede har sin speciella ramsa, som användes några år, men det vill synes som att det gamla börja komma tillbaka, ty man begagnar i vår tid en ramsa, som var moders på nittio-talet, alltså för omkring sex-tio år sedan, den lyder så här: Fla, mela, sang, sebede, sebedej, extra lara, Traja, Dara, häck

värk, vällingssäck gask du din väg bort. Så barnen i våra
dagar rabbla denna ramsa liksom det så här: Håne, dalane
deng, keme do, se be de, se be do extra lara, Stassa Sara, härk
värk vällingssäck, bort med de, länge man.

Vid tiden omkring sekelskiftet, hade man ansett en annan
ramsa som gick en tid, den lyder: "Tispen, dispen, binan
bonan, dalan, korapp, rälten, rären, honan slapp". Vid samma
tid hörde också i bland den här: "Esike, desike, lannan, lunnan
siss eller make, kok eller kaka, ärlan, kärnan, kiff, biff, buff".
Vad som skoldid hade vi två sådana ramsor och skiftade
om med. Den som gick mest var denna: "Tispen, dispen,
rumpen, rävensklapp". Men även en annan mera utförlig
sag man till i bland den lyder så här: "Tispen, dispen, källare
boare, bindare, dalare, korapps, rätta ryggen du slapp". Ett
liofat är längre fram i tiden, kunde man på skolgården
få höra den här ramsan rabblas upp: "Tuppel, påppel, pium
paron, kräkan salt på tallegren, han sa ett, han sa två, ut
skall du vara nu". Något senare eller i början av sekelskiftet

hade man övergätt till den här: "Gulben Gran, gick till sken,
köpte soppa för en lus, kokte soppa på en koppa, det var gullens
bästa soppa." En annan mera inledande, gick och så vid
samma tid den lät så här: "Udan, ludan, fäst, allabedjo,
allamallatjaska, le bingehangebå." Den där, helt vanlige
samman med siffror, har nog alla barn i denne bygden
kunnat, ty vid alla äldres lycks den vara känd, så här
räbblar man: "ett två bräuna bäl, tre fyra bräuna myra,
fem sex plöcha gås, sju åtta plöcha fisk, nio tio slipa
tio, elva tolv står näsan i gata, tretton fjorton står i skjorta,
femtan sextan står på lårben, sjuttan attan står på trappan,
niettan tjue står i grece." Vidare erinra jag mig ett par
gamla danser, som vi lärde av morfar, då vi som helt
små sullo omkring honom. Morfar var född 1829 så den
märke vara av gammal datum, han sade så här: "Uka, fyra
kunneridato, malnäckarke full med folk, det skall bli
jämna tolv." Den andre lydde så: "Fram, parom, parades,
slaktade sin svarte gris, kött å blodet sålde han, rumpan

den behållde han." Fortfarande håller man sig med ramsor och den här, borde väl vara känd: "Visse, visse, simmer man femten konstas kunde han, han kunde niga och bocha, han kunde kónsen plocha, han kunde skjula fågel på gren, han kunde hoppa på ett ben" Eller denna: "Fyra fiskar simmer i en ö, viken färg väljer du då." Sen, av deltagarna som får sista ordet får välja en färg, om man denne väljer färgen röd Lermy, säger ledaren, en bokstav i sänder, r ö d och den som får sista bokstaven är fri.

4 Dessa traditioner med dylika räkneramsor, borde vara mycket gammal och som synes håller den sig livaktig ännu i vår tid. De barn har nått upp till den åldern, att de intressera sig för sådana lekar, där man använder dessa ramsor, där kunnas de också roa sig själva, men, att även de små, finna nöje i att höra ramsor i vissa sammanhang, det har man sett många ex. pl. på. Att leka med fingrarna, borde väl vara det förste, man försöker att intressera småbarnen med. I varje fall var det så i äldre tid. Sedan i allräsålden

lärde man den lille, att klappa i händerna och så sade
man: "haka haka haka, vem skall baka smaka, det skall
lille ~~mamma~~ göra, rulla na rulla na runt omkring, pikka
na pikka na med en pinn, pip i ryggen". En annan lek med
händerna var, att lära de små vad fingrarna heter: "Lummetott,
sluckapp, lunge man, skaffalemn och lill pepparkärr". Med
fötterna och lära kunde den lille leka hur mycket som helst,
bara de äldre ville vara med och räklla upp ramsor. Om
den lille var aldrig så lednen, bara man sade: nu ska vi
ska häst, så stön han upp och blev glad. Det gick till
så här: man klappar den lille under fötterna och säger:
"ska min häst, ska min häst, vilket som sitter bäst,
(man börjar med startän) det kastar vi åt barnarna, detta
uppsägas ända tills man kommer till lilltår, då heter det
den lilla får sitta". Nu skrekas det lilla barnet så hjärtligt,
så det rent av smittar omkring sig och det är ganska
kroligt, att någon uppträffar sig och säger: Det skall inte
5 mycket till för att nos småbarn. En annan uppsättning

som barnlek var "ride ranka". Barnet fick sitta på knä,
 och guppa upp och ned och under tiden sjöng man: "hopp
 ride, ride ranka, hästen heter Blanka, var skall vi ride,
 till en liten pige, vad skall hon heter, Inne Margareta,
 ge oss litet vetekröd så biter hon dig i m". Barnets näsa,
 kunde också vara leksak många gånger. Nu var jag näsa!
 så slog man ett slag i barnets näsa och läskade, att man
 slog den, men lika snart fick sätta ansat dit den igen, allt
 till den lilles stora förtjusning. Pipliken var också mycket populär
 för omkring femtio - sextio år sedan, minns jag mig. Man
 började på ett arskänd, en meter eller så där och med två
 fingrar, slog man små stog och under tiden sållade man
 den här ramsan: "Det kom en liten mus och ville låna hus
 och fick hon inte det, så sa han pip". Detta var särskilt
 roligt tyckte de små, som på den tiden ingalunda voro bort-
 skämda med leksaker av alla slag, som passade för olika
 åldrar. Därför var det så naturligt, att de äldre skulle på
 ett eller annat sätt sysselsätta sig med de små och det

man skulle ha varit därför, det i äldre tid var så populärt med
kamsor och vaggvisor, för att inkräsa småttingarna.

I detta sammanhang vill jag nämna en mycket vanlig
sonsbarnslek, som äldre syskon gärna lag till när de skulle
se efter den lille "Stänga Stänga bunt", sade man och så
borrade man in knuden i det lille barnets famn. Detta
hade gärna ägglad verkans, och den lille "kinkenpelle" blev
hur god som helst, av denna beprövade metod.

Vaggvisor, för de förekom också i ganska stor utsträckning
i äldre tid. Hade modern eller den, som passade den lille, någon
männ-värd sångfärd, sjöng man gärna vid som helst, medan
vaggan kullade fram och åter, man del fanns också någon
speciell vaggvisa, som inkräskade de små och därför sjöngs
även den, för att uppnå ett lyckat resultat. En mycket
vanlig vaggvisa lyder så här: Förel sade man barnbarnen t. ex.:
"Sven; han hade en liten guldvagn och när den skall han
åka, guld pist han hade uti sin hand o slog så många han
iika. Håkar och vagnar hade han nog, drängar och pigor

till husets behov, och många små pyllor på fatet.
 En annan lyder så här: "Far far till Långelbo, köple barnen
 gula sko, skorna var för drunga och barnen var för många.
 I somliga hem hade man för vaggan, den så kallade "dursan"
 hängande i taket, och vad var naturligare än, att sjunga en
 strof medan man tuckade på "dursan". Så här sjöng man
 ibland: "Lillan sko nana och vara soväl, annars kankända
 lillan för smäll." Eller den här: "Gossen rådlar äppelgrä,
 hisse misse lillan på, vad skall gossen göra, jag skall ut
 och köra, var har gossen sömman. Du hisse misse spinner ja".
 De äldre äldste vaggvisor som har förekommit, har ingen
 mera erinra sig i sin helhet, men, att det förekom
 ännu många andra, det vet vi bestämt. Och sjunga
 barnen i sömn, är säkerligen en mycket gammal sed, som
 ännu tillämpas ibland, fast i mindre utsträckning.
 Man har gått in för under anseendet för småbarnens välbefinnande
 och det ser ut från en side sett, som man ej behöva
 ägna dem så mycket uppmärksamhet, varken makt eller

Lag som man gjorde i äldre tid. Nu kan man sätta
 bekräftar i händerna på de små, som passa för varje ålder,
 Men man behöver inte gå tillbaka mer än tillio - fyratio
 år, för att konstatera att sådant alls inte förekom då.
 En hemmagjord "lasadocka", borde vara allt vad bekräftar den
 lille bestods med. Densutom har väl hygien och höjd
 levnadsstandard bidragit till den goda utveckling som synes
 vara förhållande i vår tid, då det gäller barnen välförhållande.
 Det är ju så naturligt, att följa ledans sed på alla omåde
 och att man gjorde sitt bästa, även i äldre tid bekräftar dock de
 små, det är ingen som bekräftar.

Emallertid vill det synes, som om man i allmänhet drog
 sig för, att visa sina känslor, ty det skulle knappast förekomma
 att man dess kysse sitt barn, åtminstone inte offentligt.
 Eljest var nog föräldrar i äldre tid lika mycket fästade vid
 sina barn som vad fallet är nu i vår tid, det visade sig
 i deras outtröttliga strävan, som vi bära minnes med allra
 största tacksamhet.